

DELIA-ANAMARIA RĂCHIȘAN¹, ROMÂNIA

Cuvinte-cheie: floarea-soarelui, heliotropism, categorii folclorice, medicină populară.

Heliotropismul florii-soarelui și efectele sale tămăduitoare

Rezumat

Floarea-soarelui (*Helianthus annuus*), pe de o parte, atrage atenția datorită heliotropismului, pe de altă parte, grație efectelor sale terapeutice este o buruiană de leac indispensabilă medicinei populare.

Asemenea cicoarei (*Cichorium intybus*), floarea-soarelui a generat legende care preaslăvesc, în genere, iubirea intangibilă dintre o muritoare (fată) și un nemuritor (Soare). Floarea-soarelui, planta anuală, de o frumusețe unică este interceptată în diverse categorii folclorice (jocuri de copii, legende, lirică populară).

Acest simbol fitomorf, îndrăgit de românii din toate zonele etnografice, scoate la iveală fie mitul umanizat, fie umanul mitizat. Simbolul vegetal este decriptat, raportându-ne la anumite axe tematice: registrul descriptiv, triada denumire literară-denumire științifică-denumire populară, categorii folclorice (jocuri de copii, legende etc.), medicina populară.

Analiza sincronică, heliotropismul, perspectiva interdisciplinară, categoriile folclorice, funcțiile de bază (apotropaică, de inițiere, oraculară, terapeutică, utilitară etc.) relevă complexitatea acestui simbol fitomorf.

¹ Ph.D. Associate Professor, Technical University of Cluj-Napoca, North University Center of Baia Mare, Department of Philology and Cultural Studies, Faculty of Letters.

Keywords: sunflower, heliotropism, folklore categories, traditional medicine.

Heliotropism of the Sunflower and its Healing Effects

Summary

The sunflower (*Helianthus annuus*), on the one hand, draws attention because of its heliotropism, on the other hand, thanks to its therapeutic effects, it is an indispensable weed in folk medicine.

Like the chicory (*Cichorium intybus*), the sunflower has given rise to legends about the intangible love between a mortal (a girl) and an immortal (sun). The sunflower, an annual plant of unique beauty, is used in various categories of folklore (children's games, legends, folk poetry). This phytomorphic symbol, loved by Romanians in all ethnographic regions, highlights either the humanized myth or the mythical man. The plant symbol is decrypted by referring to certain thematic axes: the descriptive registry, the triad of literary-scientific-popular names, folklore categories (children's games, legends, etc.), and folk medicine.

Synchronic analysis, heliotropism, interdisciplinary perspective, folklore categories and main functions (apotropaic, initiatory, oracular, therapeutic, functional etc.) reveal the complexity of this phytomorphic symbol.

Heliotropismul florii-soarelui și efectele sale tămăduitoare

Introducere

Floarea-soarelui (*Helianthus annuus*) se dovedește a fi un panaceu universal. Toate părțile componente ale buruienii de leac (calatidiu, flori, semințe, tulpina, rădăcina) sunt indispensabile ființei umane, fiind un remediu eficient în tratarea unor afecțiuni.

Heliotropismul plantei a generat o pleiadă de legende care elogiază iubirea care trebuie să rămână intactă și creionează, la nivel ideatic, osmoza dintre două lumi diferite – universul htonian și universul celest. Iubirea dintre un simbol astral (soarele) și o ființă umană subliniază anumite dihotomii: nemuritor-muritoare, cer-pământ, masculin-feminin, speranțe-temeri, lumină-întuneric, vertical-orizontal, nelimitat-limitat etc.

Glisarea dinspre o categorie folclorică înspre o altă categorie folclorică anunță granița fragilă dintre triada jocuri de copii-legende-lirică populară.

Perspectiva interdisciplinară (etnologie, folclor, lingvistică, medicină populară, mitologie) relevă complexitatea temei tratate.

Floarea-soarelui este o plantă unică și reprezentativă fondului etnoiatic străvechi.

Floarea-soarelui, buruiana prețuită de românii din toate regiunile țării noastre, merită cu prisosință renumele pe care l-a dobândit treptat în universul ontologic al satului românesc.

Registrul descriptiv

Floarea-soarelui (*Helianthus annuus*), planta erbacee, anuală, originară din America și din Mexic, considerată „plantă sacră” de către indieni, cunoscută din cele mai vechi timpuri ca plantă oleaginoasă, a parcurs un drum sinuos până să ajungă pe meleaguri europene². Grație frumuseții sale, floarea-soarelui a pătruns în Europa ca plantă ornamentală, invadând mai întâi anumite spații ale deschiderii, de exemplu grădinile și parcurile: „Adusă în Europa în 1500 a fost folosită ca plantă decorativă în grădinile și parcurile din Spania, Portugalia, Franța, Belgia, Germania etc. Mult mai târziu (secolele XVII-XVIII) a fost luată în cultură ca producătoare de semințe pentru ulei (Anglia în 1716, Germania în 1725, Franța în 1787, Rusia în 1820). Inventarea preseii pentru extragerea uleiului din semințe (1835 de către un țăran rus de lângă Voronej) face ca planta să capete importanță economică și industrială mare. Spre sfârșitul secolului al XIX-lea este introdusă în cultura pentru ulei în România, Bulgaria, Ungaria și în spațiul fostei Iugoslavii. Pe teritoriul României a fost cultivată în Moldova și, la scurt interval, în celelalte zone”³. Planta

² Constantin Pârvu, *Universul plantelor. Mică enciclopedie*, București, Editura Enciclopedică, 1997, p. 228.

³ *Ibidem*.

anuală, semănată în perioada aprilie-mai, se distinge datorită părților aeriene (tulpina înaltă terminată într-un calatidiu galben-auriu încadrat de petale galbene, frunze mari pețiolate, semințe bogate în ulei). Părțile reziduale (turtele) devin nutreț pricopsit cu proteine benefice. Simbolul fitomorf pare o copie fidelă a soarelui de pe bolta cerească, iar anumite denumiri regionale (*Ochiul soarelui*, *Sora soarelui*) sunt pe deplin justificate. Florile recoltate se usucă la umbră. Floarea-soarelui este extrem de benefică, indiferent că ne referim la uleiul comestibil sau industrial ori ne raportăm la părțile ei componente (calatidiu, tulpină, semințe etc.).

Aducem câteva argumente în acest sens. Astfel, uleiul comestibil, presat la rece, este utilizat în arta culinară, dar și în medicina populară. Uleiul extras din semințe, presat la cald, este folosit în obținerea lecitinei, margarinei, săpunului. Alcoolul etilic, furfurotul se obțin din coji. Din calatidii se procură pectina alimentară necesară preparării jeleurilor, marmeladei. Din tulpini rezultă carbonatul de potasiu și celuloza⁴.

Tulpina care rămâne după recoltare se numește *ciocleț*, iar produsul furajer produs după extragerea uleiului din semințe se numește *șrot*. Din *tahân* (făină din semințe de floarea-soarelui) se prepară halvaua. Rădăcinile florii-soarelui pot fi acaparate de către o plantă parazită, denumită *lupoai*⁵. Cenușa procurată din arderea plantei uscate devine îngrășământ mineral potasic⁶. Aceste exemple certifică valoarea plantei atât pentru ființa umană, cât și pentru anumite animalele domestice.

Chiar dacă floarea-soarelui este cunoscută datorită untdelemnului, discul plantei, flancat de o pleiadă de petale galbene, emană grandoare, grație (foto 1).

Registrul descriptiv potențiază unicitatea plantei, însă, frumusețea florii, augmentată de funcția utilitară, subliniază multilateralitatea florii-soarelui.

Foto1: Floarea-soarelui(*Helianthus annuus*), https://ro.wikipedia.org/wiki/Floarea-soarelui#/media/Fi%C8%99ier:Floarea_soarelui.jpg, Accesare site: 20. 04. 2023.

⁴ *Ibidem*, p. 229.

⁵ Vezi și alte detalii semnificative despre floarea-soarelui, <https://dexonline.ro/text/floarea%20soarelui>, Accesare site: 21. 04. 2023.

⁶ Constantin Pârvu, *Universul plantelor. Mică enciclopedie*, ed. cit., p. 229.

Triada denumire literară-denumire științifică-denumire populară

Trinomul denumire literară-denumire științifică-denumire populară potențează complexitatea fitonimului.

Floarea-soarelui este denumirea literară/comună, denumirea unanim acceptată și utilizată de către toți vorbitorii nativi sau nu ai limbii române. Denumirea științifică potențează gândirea savantă și ne ajută să identificăm cu exactitate simbolul fitomorf. Denumirea populară mizează pe gândirea empirică și relevă o serie de denumiri ale plantei în funcție de regiunile, de zonele etnografice specifice țării noastre. Denumirea științifică (*Helianthus annuus*) face trimitere la soare (*Helianthus* < gr. *helios* „soare”; gr. *anthos* „floare”; lat. *annus* „an”). Totodată, nu trebuie să ometem faptul că floarea-soarelui este o plantă anuală, o plantă cu un singur sezon de creștere. Planta oleaginoasă din familia *Compositae* parcurge anumite trepte ontice: germinație, creștere, maturitate, moarte, renaștere sub o altă formă (de exemplu, ulei comestibil prin presarea la rece, ulei industrial, prin presarea la cald, din care se obține, așa cum s-a mai precizat, margarina, săpunul etc.).

Denumirile regionale/populare subliniază calitățile plantei îndrăgite de români, indiferent de regiunea țării noastre: „Ierboaie, Ochiul soarelui, Rujă, Ruja soarelui, Rujoancă, Rumăniță mare, Sora soarelui, Soreancă, Sorină”⁷; „Floraică, Heliant, Iarba soarelui, Mălăoi, Pana soarelui, Pațoncă, Pălăria soarelui, Răsare, Răsărită, Răsărita soarelui, Roata carului, Romaniță mare, Rujătoare, Rujită, Rujuța soarelui, Soloagăr, Soreată”⁸.

Conceptul de heliotropism, este definit conform *Dex-ul online* astfel: „Proprietate pe care o au unele plante de a se îndrepta spre soare sau spre o altă sursă de lumină”⁹. Fitonimul floarea-soarelui este un termen compus care scoate în evidență, pe de o parte, subordonarea genitivală, dat fiind faptul că al doilea termen este un substantiv în cazul genitiv. Pe de altă parte, fitonimul, menționat anterior, scoate la iveală heliotropismul, implicit faptul că această floare îi aparține, la nivel metaforic, soarelui. Sentimentul apartenenței, regimul diurn al plantei, statusul său aparte, care o unicizează, este subliniat și în *Dictionarium Valachico-Latinum*: „se individualizează o interesantă denumire-definiție, «umblătoare după zî sau soare, floarea-soarelui»”¹⁰.

Dintre denumirile regionale menționate anterior, remarcăm anumiți termeni care predomină într-o anumită regiune a țării noastre: „Rujă, Ruja soarelui, Rujoancă, Rujătoare, Rujită, Rujuța soarelui (Transilvania), Răsărită (Moldova), Soreancă (Muntenia, Oltenia)”¹¹. Desinența de plural („rujă/-e, rujă/-i”) este extrem de importantă în identificarea simbolului

⁷ Al. Borza, *Dicționar etnobotanic*, București, Editura Academiei Române, 1968, p. 81.

⁸ Constantin Drăgulescu, *Dicționar de fitonime românești*, Ediția a 5-a completată, Sibiu, Editura Universității „Lucian Blaga”, 2018, p. 84.

⁹ <https://dexonline.ro/definitie/heliotropism>, Accesare site: 21. 04. 2023.

¹⁰ Gheorghe Chivu, *Nume de plante în texte vechi românești*, în Conferința Internațională de Onomastică „Numele și numirea”. *Onomastica în spațiul public actual* (ICONN 2, Editor: Oliviu Felecan), Baia Mare, 9-11 mai, Cluj-Napoca, Editura Mega, Editura Argonaut, 2013, p. 1004.

¹¹ <https://ro.wikipedia.org/wiki/Floarea-soarelui>, Accesare site: 21. 04. 2023.

vegetal adecvat. Cuvântul „rujă” face trimitere și la un arbust – măceș/trandafir sălbatic¹². Totodată, nu trebuie omis nici simbolul fitomorf - bujorul (*Paeonia officinalis* L.). De exemplu, în județul Maramureș - Zona Chiorului, floarea-soarelui este denumită „ruje”, iar bujorul este denumit „rujă plină / ruji-din-Paști-până-n Rusalii/ smăoaie”¹³. În județul Maramureș, în funcție de zona etnografică, termenul rujă inserează cele trei accepțiuni: floarea-soarelui, trandafir sălbatic, bujor. În Sălaj (Transilvania), termenul *rujă* sau „țăde de bâlic”¹⁴ poate fi asociat cu floarea-soarelui. Denumirile populare nu conferă acuratețe: „Pe lângă dimensiunea empirică, denumirile populare de plante sunt caracterizate și de lipsa preciziei, întrucât același semnificativ trimite la semnificații diferiți, distincția realizându-se prin desinența de plural: *rujă* cu pluralul *ruji* (bujor) și *rujă* cu pluralul *ruje* (floarea-soarelui)”¹⁵. De asemenea, trandafirul sălbatic (*Rosa canina*), cunoscut prin denumiri regionale, precum: „măceș, rujă, răsură”¹⁶, este menționat în *Dictionarium Valachico-Latinum*, în „prima lucrare lexicografică românească de mare întindere, alcătuită pe la 1650 de către un intelectual bănățean anonim ce trăia în zona Caransebeșului [...] *răsură* „măceș”, *rug*, *ruj*”¹⁷. Aceste exemple certifică importanța denumirii științifice în vederea individualizării plantelor, cu scopul de a sista anumite confuzii atunci când denumirile populare oferă o denumire identică pentru buruieni de leac diferite.

Raportându-ne la denumirile regionale, indexate de Al. Borza și Constantin Drăgulescu, menționate anterior (enumerare mai sus), identificăm o taxonomie aparte care subliniază fie dimensiunea mare a plantei/afecțiunea (sufix augmentativ/diminutival), fie anumite simboluri (fitomorf, antropomorf, astral etc.):

a_i izotopie fitomorfă: *Ierboaie* (sufix augmentativ), *Rujă*, *Rumăniță mare*, *Floraică*, *Mălăoi*, *Romaniță mare*, *Rujătoare*, *Rujiță* (sufix diminutival pentru a potența afecțiunea);

a_{ii} izotopie fitomorfă + astrală: *Iarba soarelui*;

a_{iii} izotopie antropomorfă: *Soreancă*, *Sorină* (aluzie la antroponim);

a_{iv} izotopie antropomorfă + astrală: *Ochiul soarelui*, *Sora soarelui*;

Alteori, din dorința oamenilor de a-și apropia podoabele cerului (de exemplu, soarele), remarcăm anumite aspecte pe cât de pertinente, pe atât de inedite:

b_i demitizare: *Pana soarelui*, *Pălăria soarelui*;

b_{ii} germinație: *Răsărită*, *Răsărita soarelui*;

b_{iii} instrument, vehicul terestru indispensabil microcosmosului gospodăresc din lumea satului: *Roata carului*;

¹² <https://dexonline.ro/intrare/ruj%C4%83/49427>, Accesare site: 21. 04. 2023.

¹³ Roxana Pașca, *Oficial vs. neoficial în denumirile unor plante din Zona Chioarului*, în Conferința Internațională de Onomastică „Numele și numirea”, Convențional / neconvențional în onomastică (ICONN 3, Editor: Oliviu Felecan), Ediția a III-a, Baia Mare, 1-3 septembrie, Cluj-Napoca, Editura Mega, Editura Argonaut, 2015, p. 788.

¹⁴ Al. Borza, *op. cit.*, p. 81.

¹⁵ Roxana Pașca, *art. cit.*, p. 793.

¹⁶ <https://dexonline.ro/definitie/trandafir>, Accesare site: 21. 04. 2023.

¹⁷ Gheorghe Chivu, *art. cit.*, pp. 1001-1003.

b_{iv}: contaminare: *Heliant*¹⁸ (aluzie fie la denumirea științifică *Helianthus*, fie la fr. *hélianthe*).

4. Floarea-soarelui și categoriile folclorice (jocuri de copii, legende, lirică populară)

Categoriile folclorice (jocuri de copii, legende, lirică populară) ne proiectează într-un univers vegetal aflat sub tutela florei-soarelui.

4.1. Floarea-soarelui în jocurile de copii

Manifestarea ludică, intitulată *Cel picat în fântână/De-a fântâna*, este un joc mixt de inițiere premaritală¹⁹. Protagonistii principali sunt un voinic și floarea-soarelui. În alte variante, actantul care îl substituie pe voinic capătă, rând pe rând, numele unei flori. Persoana neinițiată nu îl poate salva pe voinicul căzut într-o fântână. Fântâna, acel ochi căscat înspre tăriile cerului în care se oglindesc podoabele cerului (luna, soarele, stelele), cere ajutor de la „Ochiul Soarelui”, adică de la floarea-soarelui. Voinicul este într-o situație-limită, a căzut într-o fântână, adică într-un loc de trecere, într-un loc intermediar între lumea cu dor și lumea fără dor. Textul manifestării ludice relevă forța cuvântului, funcția fundamentală a florei-soarelui (în acest context situațional, funcție apotropaică):

„Săriți oameni buni, un om s-a înecat!/Cine ești, tu, măi?/X (Numele)/Adă mâna să te scot./Bucuros ți-aș da-o, da-i fântâna adâncă și nu mă vei ajunge./Atunci cine ajunge la tine?/ Floarea-soarelui./Floarea-soarelui: Câți coți are fântâna, voinice?/Șapte coți și jumătate (Îl sărută pe frunte de opt ori)”²⁰. Jocul se reia după ce victima este sărutată în mod protector, pe frunte. La nivel simbolic, prin sărut, prin iubire, thanatosul este învins. În funcție de contextul situațional (manifestarea ludică este întâlnită fie participând la o nuntă, fie într-un spațiu de joacă), sesizăm accentul pus fie pe o funcție de bază (funcția de inițiere premaritală – în cadrul ceremonialului nupțial), fie pe o funcție adiacentă (funcția de divertisment – spațiul de joacă). În primul caz, interceptăm jocul pur (*ludus*), în al doilea caz, remarcăm jocul de dragul jocului (*iocus*). Așadar, jocul de inițiere premaritală este supus desemantizării, bagatelizării. Totodată, observăm glisarea dinspre jocul de copii înspre

¹⁸ Vezi detalii în *Dex-ul online*, „s. m. gen de plante floricole, anuale sau perene, origine din America, cu tulpini, frunze și flori asemănătoare florei-soarelui. (< fr. *hélianthe*)”, <https://dexonline.net/definitie-heliant>, Accesare site: 21. 04. 2023.

¹⁹ Vezi detalii despre varianta jocului din Maramureș unde voinicul este substituit cu o floare la Delia-Anamaria Răchișan, *Formulele magice și antropologia vârstelor. Magia cuvântului în Maramureș*, București, Editura Academiei Române, 2013, p. 130; Delia-Anamaria Răchișan, *La magia della parola e le piante magiche, miracolose*, in *The Scientific Journal of Humanistic Studies*, Year 5, no., 8, March 2013, p. 3.

²⁰ Tudor Pamfile, *Jocurile de copii*, în *Analele Academiei Române*, seria II, tom XXVIII, 1905-1906, p. 302.

basme: „Remarcăm o mutație funcțională [...]. Actanții jocului ca joc devin voinici asemenea eroilor din basme”²¹. Aceste exemple indică glisarea, interrelaționarea dintre repertoriul adulților și repertoriul copiilor.

4.2. Floarea-soarelui în legende

Legendele, indiferent de variantă, relevă soarta unei fete îndrăgostită de Soare și, mai apoi, metamorfozată în floarea-soarelui²². Transformarea fetei în floare se realizează fie la cererea fetei, fie din pricina celor care nu doreau ca o muritoare să aspire la iubirea unui nemuritor (de exemplu, Luna, soția Soarelui/astrul selenar, sora Soarelui/Lumina, mama Soarelui). Precizăm câteva legende în care identificăm ipostazele semnalate mai sus.

a. Conform unei legende din Maramureș, atât Soarele, cât și Luna au fost inițial ființe umane. Astfel, Soarele a fost un fecior chipeș, iar Luna a fost o fată frumoasă. Chiar dacă au fost logodiți, aceștia nu se puteau privi ochi în ochi. Astrul selenar antropomorfizat a apelat la un vicleșug. A folosit o „lumină” (lumânare) de ceară pe care a introdus-o sub un vas de lut. Având lumina generată de lumânarea respectivă și-a privit ursitul. Soarele s-ar fi supărat, atunci când ceara căzută pe obrazul său l-ar fi ars. Se spune că și-ar fi părăsit ursita, jumătatea care i-a fost predestinată. Aceasta, din pricina durerii, s-ar fi metamorfozat în floarea-soarelui, tânjind în permanență după iubirea lui: „Și-i adevărat cine crede că dimineața îi cu fața, floarea-soarelui, către răsărit și să-ntoarnă cum se duce Soarele. La scăpatat îi cu fața către Soare”²³. Interceptăm heliotropismul augmentat de antropomorfizarea podoabelor celeste (Soare, Lună), dar și regresul astrului selenar antropomorfizat, metamorfozarea în simbol fitomorf (floarea-soarelui).

b. Legendele antologate în colecția lui Tony Brill relevă atât soarta fetei metamorfozată în floarea-soarelui, cât și granița fragilă dintre mitul umanizat și umanul mitizat.

b₁ *Legenda florii-soarelui* scoate la iveală faptul că Ștefan Vodă avea o fată frumoasă, dar suferea de cecitate verbală. Deoarece tratamentele au fost nule, voievodul a apelat la o bătrână inițiată. Aceasta îl povățuiește să îl invite pe Soare la masă, iar odrasla sa, pentru a căpăta grai, să îi cerșească o sărutare astrului zilei. Sesizăm antropomorfizarea Craiului Zilei, mitul umanizat. Se crede că Piaza-Rea a anunțat astrul selenar că soțul ei se va însura cu o muritoare, cu fata voievodului Ștefan. În această legendă, astrul zilei (Soarele) și astrul nopții (Luna) sunt căsătoriți. Luna are atribute umane, de exemplu, este geloasă, mânioasă: „Luna, furioasă se ridică turbată peste straia codrilor negri, aruncându-se într-un brâu tremurat de lumină și pătrunde pe fereastra palatului. A căzut peste fața

²¹ Delia-Anamaria Răchișan, *Formulele magice și antropologia vârstelor. Magia cuvântului în Maramureș*, ed. cit., p. 130.

²² Vezi legende prezentate succint la Delia-Anamaria Răchișan, *Formulele magice și antropologia vârstelor. Magia cuvântului în Maramureș*, ed. cit., pp. 131-132.

²³ Ion Bogdan, Mihai Olos, Nicoară Timiș, *Calendarul Maramureșului*, Asociația Folcloriștilor și Etnografilor „Măiastra”, Asociația Tinerilor Artiști, Baia Mare, 1980, p. 102.

rugătoare a fetei ca o ploaie de blestem și i-a topit chipul în floare galbenă”²⁴. Soarele o azvârle pe Lună în universul celest al norilor, iar pe fata nevinovată, metamorfozată în floarea-soarelui, o sădește în grădină, într-un spațiu al deschiderii. Astfel, rămânând în universul htonian, va fi aproape de pământeni care o iubesc, dar cu fața după Soare, cerându-și parcă sărutul care i-ar fi redat glasul. Remarcăm heliotropismul și umanul mitizat: „De atunci, floarea-soarelui, cu fața ei galbenă și înfiorată de durere își întoarce veșnic chipul întristat înspre strălucirea craiului zilei, cerșindu-și sărutarea mântuitoare”²⁵. Fata, ființa muritoare, devine simbol fitomorf, este transformată într-o floare care, an de an, îl va aținti cu privirea pe astrul care ar fi tămăduit-o.

b₂ *Povestea florii-soarelui* prezintă o situație similară basmelor – un împărat și o împărăteasă se confruntă cu un prejudiciu, nu au copii. Împărăteasa, ademenită de mireasma florilor din grădina palatului, adoarme. La nivel oniric, aceasta primește în dar un inel de aur cu o nestemată care se transformă într-un hulub galben care zboară înspre țăriile cerului, în direcția soarelui. Într-o zi, o bătrână care se dovedește a fi Sfânta Sfințelor, îi talmăcește împărătesei visul. Astfel, aflăm că împărăteasa va avea o fetiță care la vârsta de optsprezece ani va pleca în lume pentru a-și întâlni ursitul. Într-adevăr, împărăteasa va avea o fată frumoasă, pe nume Florica. Aceasta se simțea atrasă de soare (nu rata nici răsăritul, nici apusul soarelui de pe bolta celestă) și se compara cu astrul selenar, chiar se credea mult mai frumoasă decât Luna: „Mamă, nu-i așa că-i mai frumos părul meu ca razele lunii? [...]. Mamă, nu-i așa că-i mai curată fața mea ca a lunii? [...]. Mamă, nu-i așa că ochii mei îs mai frumoși ca stelele cerului, roabele lunii?”²⁶ Pe măsură ce treceau zilele, fata se ofilea. Părinții fetei i-au organizat o petrecere pentru a-și alege ursitul. Fata de împărat recunoaște că nutrește sentimente față de Soare, nu față de feciorii pământeni. Mai mulți înțelepți au fost invitați în imperiu pentru a găsi o soluție. Anumiți sfințici au propus să fie claustrată într-un turn, alții să fie măritată cu de-a sila. Însă, un bătrân cu barba albă ca argintul propuse să fie lăsată să plece după ursitul ei, deoarece nu are cum să îl întâlnească vreodată și se va reîntoarce acasă. Bazându-se pe înțelepciunea bătrânului, împăratul și împărăteasa au acceptat propunerea, i-au dat odraslei binecuvântarea lor. Astfel, fata alegând din grajd un cal sprinten, porni ca săgeata în căutarea celui pe care îl considera a fi predestinat inimii ei. Aidoma basmelor, calul se dovedi a fi năzdrăvan. Acesta a povățuit-o să nu se sperie când ajung în dreptul podului, să scoată paloșul, dar să nu lovească. Sub pod, deghizați în urși, o așteptau bătrânul cu barba argintie și doi sfințici. După ce au fost demascați, aceasta a primit binecuvântare și din partea lor pentru a-și continua drumul către ursitul ei. Calul, galopând ca vântul, o duse pe fată la marginea pământului. Ajungând la o colibă întâlniră o bătrână care torcea un fir negru și subțire de ață. Bătrâna era Noaptea, mama Amurgului. Fata îi divulgă bătrânei că ea, Florica, o muritoare de rând, este ursita Soarelui. Chiar dacă bătrâna a încercat să o convingă pe fată că totul este o iluzie plăsmuită de mintea ei, nu a

²⁴ Tony Brill (ed.), *Legendele florei*, vol. 2, București, Editura Grai și Suflet – Cultura Națională, 1994, p. 123.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ Tony Brill (ed.), *Legendele florei*, vol. 2, ed. cit., p. 126.

reușit să o înduplece, să se abată de la drum: „Dacă l-ai văzut roșu dimineața, este că-i e rușine de cele șapte zile ale săptămânii, care se scaldă în fiecare dimineață în apa Sâmbetei, de la celălalt capăt de pământ [...] seara dacă ți s-a părut că plânge, e că este trudit de atâtea lucruri și fărădelegi pe care le-a văzut peste zi”²⁷. Întunericul, feciorul Noptii a creat o punte până la palatul Soarelui. Fata, răvășită de emoție, ajunge la poarta palatului unde trăia Soarele. Mama Soarelui, Lumina, îi cosea fiului său cămăși de foc, stând în grădina palatului pe un pat de aur, lângă patru brazi de argint. Florica, simțind mireasma florilor și auzind voci femeiești, a devenit neliniștită, a avut un presentiment sumbru: „bătu cu sufletul stins de deznădejde”²⁸. Fata inocentă își divulgă sentimentele. Luna, sora Soarelui, oftică că o muritoare se compară cu o nemuritoare, crezându-se cu mult mai frumoasă, îi cere mamei sale, adică Luminii, să o transforme într-o floare neînsemnată. Lumina, printr-o simplă suflare o transformă într-o floare anostă, fără petale: „Fiindcă ai râs de fie-mea, în veci, să nu poți vorbi niciodată și să crești prin păpușoaie și în grădini și să râdă toate florile de tine ca una fără rost și fără chip de floare”²⁹. Soarele a compătimit-o și i-a făurit un nimb de raze, înmulțindu-i semințele. Mama sa, Lumina, din răutate, a azvârlit semințele în vânt. Răul comis s-a transformat în bine. De atunci, floarea-soarelui s-a răspândit în toate colțurile lumii: „floarea asta se găsește în toate grădinile și ogoarele și i se zice de unii «sora soarelui» și de alții «floarea-soarelui»”³⁰. Soarele umanizat îi conferă florii un status aparte, floarea umilă devine o replică a astrului zilei.

c. *Povestea florii-soarelui*, legenda cu titlul omonim, antologată în cartea lui Tudor Pamfile relevă aspecte cvasiidentice întâlnite și în alte legende. Un împărat și o împărăteasă ajung la o vârstă înaintată. Remarcăm un prejudiciu – nu au copii. Se crede că împărăteasa rămâne grea în Duminica Floriilor. Va naște o fetiță frumoasă ca o nestemată, ca o picătură unică de rouă. După ce crește, fata devine frumoasă și părinții vor să o mărite după cineva care să o merite. Bătrânele inițiate o sorociră să se îndrăgostească de cineva, precum Soarele. Fata se îndrăgostește chiar de Soare și pornește la drum pentru a-l întâlni. Va da peste un cuib unde un pui de balaur îi cere ajutor. Împăratul Vânturilor i-a furat frații, iar mama sa, Doamna Cețurilor și Negurilor și Pâclelor, este departe, Având nevoie de ajutor, fata acceptă să îl sprijine. Vântul se dovedi a fi, de fapt, tot un balaur. Fata fiind frumoasă îl duce cu vorba, câștigând timp prețios. Sosind mama puiului, aceasta o răsplătește pe fată. Este de acord să o ducă pe tărâmul Soarelui la momentul oportun, deocamdată nu putea din pricina Vântului cel Rău. Fata, dialogând cu Vântul cel Bun îl convinge să îi prezinte neamul, adică pe Vântul cel Rău. Ambii erau niște balauri. Vântul cel Rău o place pe fată, iar aceasta îi cere să fie plimbată prin văzduh de către Împărăteasa Negurilor. Având putere de convingere, apelând la vicleșug, fata ajunge la palatul de cleștar al Soarelui. Vânturile, realizând că au fost păcălite, o anunță pe mama Soarelui că o muritoare vrea să acapareze inima odorului ei. Mama Soarelui era aspră, nemiloasă: „soră bună și cinstită cu moartea,

²⁷ *Ibidem*, p. 129.

²⁸ *Ibidem*, p. 130.

²⁹ *Ibidem*, p. 131.

³⁰ *Ibidem*.

cu muma pădurii, cu talpa iadului, cu ciurma”³¹. Fata de împărat, odată capturată, este metamorfozată în sămânță și azvârlită în vânt: „vântul o lasă pe pământ să crească și să-nflorească”³². Floarea, aseamănătoare la chip cu Soarele, are menirea de a-l urma neîncetat: „fără curmare, să-i plângă de dor, dar de atins niciodată să nu îl atingă”³³. Floarea-soarelui este frumoasă, dar emană melancolie, tristețe covârșitoare. Aceasta plânge și își deplânge soarta: „De jalea zilelor mele,/Plâng pe apă valurile./Păsări mici în cuiburile”³⁴. Destinul crunt (metamorfozarea fetei în floare) anunță atât heliotropismul, cât și dorul nestins, jalea, tristețea metafizică. Floarea-soarelui reamintește de iubirea imposibilă dintre un nemuritor și o muritoare, subliniind granița fragilă dintre anumite binarități: etern-efemer, viață-moarte, aparență-esență, moarte-renaștere.

4.3. Floarea-soarelui în lirica populară

În lirica populară, floarea-soarelui are un status aparte câștigat probabil datorită cutezanței sale de a se apropia de Soare. Așa cum Apostolul Petru deține cheia Raiului, floarea-soarelui are dreptul de a-și judeca suratele, adică celelalte flori, întâmpinându-le la poarta Raiului. Așa cum ea, conform unei legende, fata îndrăgostită de Soare, a fost întâmpinată de mama acestuia și metamorfozată în floare, acum, fiind un simbol fitomorf judecă florile: „Câte flori sunt pe Pământ,/Toate merg la jurământ,/Numai floarea-soarelui/Șade-n poarta Raiului/Și judecă florile/Să nu dea miroasele/Pe la toate fetele”³⁵. Fetele cu status premarital, aidoma unor flori îmbobocite, așteaptă să fie văzute, pețite de feciori pentru a putea agrega la un nou status, la acela de neveste care vor înflori și vor odrăsli: „În folclorul românesc, floarea simbolizează caracterul fugitiv al frumuseții feminine, mirosul florii conotează dragostea, scuturatul florii sau pierderea mirosului este dăruirea dragostei și pierderea fecioriei”³⁶. Simbioza floare-fată subliniază unicitatea, puritatea, faptul că fiecare treaptă ontică își are roadele ei, dar și regulile ei. Binaritatea tinerețe-inocență ne duce cu gândul la universul înmiresmat și multicolor al florilor, la stimulii olfactivi pe care îi declanșează simbolurile fitomorfe pe cât de diverse, pe atât de unice.

³¹ Tudor Pamfile, *Cerul și podoabele lui*, București, Editura Paideia, 2001, p. 56.

³² *Ibidem*.

³³ *Ibidem*.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ Tache Papahagi, *Mic dicționar folcloric*, București, Editura Minerva, 1979, p. 243; Vezi floarea-soarelui în postura de judecător la Delia-Anamaria Răchișan, *O etnologie a jocului în cultura tradițională românească. Jocul ca joc. Jocurile de copii*, Cluj-Napoca, Editura Mega, Editura Argonaut, 2018, p. 251.

³⁶ Ivan Evseev, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, Timișoara, Editura Amarcord, 1994, p. 61.

Floarea-soarelui și medicina populară

Floarea-soarelui (*Helianthus annuus*) este o buruiiană eficientă în tratarea unor afecțiuni. Toate părțile componente ale plantei sunt extrem de benefice: calatidiu, flori, semințe, tulpina, rădăcina.

Calatidiul (discul) florii-soarelui, odată recoltat, trebuie măcinat și omogenizat cu zahăr în proporții egale. Pasta obținută se păstrează la rece, în frigider, și se consumă zilnic minimum câte o linguriță pentru a sista diverse afecțiuni: boli ale ficatului, duoden, colecist, boli stomacale, maladii intestinale, carențe ale pancreasului³⁷. Sub calatidiu este un fel de burete/de măduvă întâlnit și în tulpină. Decoctul preparat din acel burete uscat combate hipertensiunea, cancerul de stomac³⁸.

Petalele sunt eficiente pentru a prepara ceai în vederea eliminării tusei, răgușelii, durerii de cap³⁹. De asemenea, gripa poate fi ameliorată utilizând, în proporții egale, ceai obținut din flori de tei și floarea-soarelui. Tinctura este benefică pentru a stopa malarie, febra, urticaria⁴⁰. Totodată, petalele opărite în apă clocotită se aplică extern pe zona afectată, de exemplu, atunci când apare un banal herpes. De asemenea, persoana suferindă de psoriazis prepară un decoct obținut din petale macerate în țuică. După două săptămâni, poziunea respectivă poate fi aplicată pe locul care produce neplăceri, arsuri⁴¹.

Frunzele uscate la umbră și transformate în pulbere se adaugă, precum un condiment (o jumătate de lingură), în mâncare (de exemplu, în supe, ciorbe, ceai, compot). Preparatele în care s-a inserat pulberea respectivă se consumă o săptămână, apoi se ia o pauză de șapte zile. Procedura se poate repeta⁴².

Tulpinile se vor tăia în bucăți, cam de dimensiunea unei alune, apoi se lasă la macerat trei ore în apă rece. Apa respectivă se va fierbe, apoi se returnă în vasul în care, inițial, au fost introduse bucăți obținute din tulpini și se lasă la macerat o zi. Se consumă lichidul respectiv de două ori pe zi (o jumătate de pahar). Se crede că apa folosită la infuzie sau la macerat trebuie luată de la un izvor într-o zi de sărbătoare (Bobotează, Crăciun, Sfântul Nicolae sau la sfârșitul lunilor decembrie și ianuarie). Tulpinile infuzate/macerate combat artrita, problemele renale, tiroidiene, reumatismul⁴³.

Rădăcina florii-soarelui este utilizată ca leac de bază în medicina populară în combinație cu alte rădăcini (cătănă, măceș, odolean, rostopască). Se prepară o tinctură care sistează rănilor, chiar ulcerul varicos⁴⁴. Inițiatii știu că există momente de bun augur, zile, intervale faste de timp⁴⁵. Astfel, seva florii-soarelui este benefică și la cote maxime în

³⁷ ****Floarea-soarelui*, în *Asul Verde*, Anul VI, Nr. 63, iulie, 2009, p. 14.

³⁸ *Ibidem*, p. 15.

³⁹ Valer Butură, *Enciclopedie de etnobotanică românească*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979, p. 100.

⁴⁰ Vezi și alte detalii în articolul *Floarea-soarelui*, în *Asul Verde*, Anul VI, Nr. 63, iulie, 2009, p. 14.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² *Ibidem*, p. 15.

⁴³ *Ibidem*, pp. 15-16.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 16.

anumite perioade de timp: „rădăcinile se scot din data de 15 până pe 20 septembrie, după-amiază, între orele 17.30 și 19.00, deoarece în perioada zilei, planta are mai puține energii pozitive. Dacă rădăcinile se culeg în perioada de activitate energetică maximă, se obține un produs terapeutic universal. În caz contrar, preparatele din rădăcini vor avea un efect scăzut. Nu se recomandă culegerea rădăcinilor și frunzelor între zilele a 5-a și a 8-a din fiecare lună, când planta se află în pauze energetice”⁴⁶. Tinctura se obține, punându-se rădăcini la macerat, în țuică, timp de douăzeci și una de zile. Decoctul se prepară, introducându-se în apa clocotită rădăcini, tocate mărunt. Cura durează zece zile cu o pauză de cinci zile. Tratamentul durează trei-șase luni”⁴⁷.

Exemplificăm câteva leacuri băbești pentru a potența importanța uleiului comestibil. Uleiul este benefic în tratarea unor afecțiuni dermatologice, pentru a înlătura, de exemplu, un hematom, chiar vânătăi, răni, răceli. De asemenea, se poate aplica pe hematom o compresă cu ulei. Femeile inițiate din lumea satului știu că pentru a aneantiza răceala unui copil mic, o bucată de pânză se îmbibă în ulei încălzit și se poate așeza atât pe piept, cât și pe spate. Totodată, pentru a trata rănilor și afecțiunile dermatologice se prăjea, în ulei, ceapă. După ce se răcea, uleiul se aplica pe zona afectată. Totodată, se putea obține un unguent care trebuia păstrat la rece - uleiul prăjit în ceapă se turna peste un morcov ras. Apoi, uleiul trebuia strecurat. În uleiul încălzit se introducea o bucată de ceară⁴⁸. Așadar, uleiul nu era utilizat doar în arta culinară: „Uleiul se folosea peste tot la prepararea diferitelor unguente”⁴⁹. Totodată, conform medicinei populare, bazată pe gândirea empirică, uleiul tratează afecțiunile auriculare: „se turna ulei calduț în ureche”⁵⁰. Astfel, orice „bubă” (eritemul) se trata cu unguent obținut pe bază de ulei comestibil de floarea-soarelui: „Se pune oloi (ulei) de floarea-soarelui fript cu ceapă și cu ceară de albine”⁵¹. „Încuierea” (constipația) se trata băbește: „Se bea lapte dulce fiert cu cât mai mult oloi (ulei) de floarea soarelui”⁵².

Floarea-soarelui se dovedește a fi un panaceu universal, părțile componente (calatidiu, flori, semințe, tulpina, rădăcina) fiind recomandate în tratarea unor afecțiuni severe sau moderate – arsuri, dizenterie, febră tifoidă, răni⁵³. Fondul etnoiatic străvechi conferă florii-soarelui o atenție deosebită, dat fiind paleta vastă de afecțiuni care pot fi sistate prin intermediul acestei plante benigne.

⁴⁵ A se vedea detalii despre momentele faste recoltării buruienilor de leac (zorii zilei, sărbători etc.) la Delia-Anamaria Răchișan, *Simboluri vegetale antropomorfizate și misterioase cu funcție tămăduitoare*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2022, p. 14.

⁴⁶ A se vedea detalii în articolul *Floarea-soarelui*, în *Asul Verde*, Anul VI, Nr. 63, iulie, 2009, p. 16.

⁴⁷ *Ibidem*, pp. 16-17.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 17.

⁴⁹ Valer Butură, *Enciclopedie de etnobotanică românească*, ed. cit., p. 100.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 101.

⁵¹ George Bujorean, *Boli, leacuri și plante de leac cunoscute de țărâtimea română*, Sibiu, Editura Asociațiunii „Astra”, 1936, p. 55.

⁵² *Ibidem*, p. 143.

⁵³ Constantin Pârnu, *Universul platelor. Mică enciclopedie*, ed. cit., p. 229.

Concluzii

Floarea-soarelui (*Helianthus annuus*), datorită denumirii științifice și denumirilor populare, potențează cu precizie hotarul de demarcație dintre gândirea savantă și gândirea empirică. Fondul etnolitic străvechi valorifică cu acribie această buruiană de leac, un adevărat panaceu universal.

Întrepătrunderea funcțiilor de bază (apotropaică, de inițiere, de prezicere, tămăduitoare, utilitară etc.) cu cele subsidiare (estetică, decorativă), heliotropismul, categoriile folclorice (jocuri de copii, legende, lirică populară), analiza sincronică, registrul descriptiv relevă unicitatea simbolului fitomorf (floarea-soarelui) care odată decriptat ne introduce într-un univers vegetal unde (re)descoperim mitul umanizat, umanul mitizat, demitizarea.

Bibliografie:

- Bogdan, Ion; Olos, Mihai; Timiș, Nicoară**, *Calendarul Maramureșului*, Asociația Folcloriștilor și Etnografilor „Măiastra”, Asociația Tinerilor Artiști, Baia Mare, 1980.
- Borza, Al.**, *Dicționar etnobotanic*, București, Editura Academiei Române, 1968.
- Bujorean, George**, *Boli, leacuri și plante de leac cunoscute de țărâtimea română*, Sibiu, Editura Asociației „Astra”, 1936.
- Butură, Valer**, *Enciclopedie de etnobotanică românească*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979.
- Chivu, Gheorghe**, *Nume de plante în texte vechi românești*, în Conferința Internațională de Onomastică „Numele și numirea”. *Onomastica în spațiul public actual* (ICONN 2, Editor: Oliviu Felecan), Baia Mare, 9-11 mai, Cluj-Napoca, Editura Mega, Editura Argonaut, 2013, pp. 1000-1015.
- Drăgulescu, Constantin**, *Dicționar de fitonime românești*, Ediția a 5-a completată, Sibiu, Editura Universității „Lucian Blaga”, 2018.

Evseev, Ivan, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, Timișoara, Editura Amarcord, 1994.

Pamfile, Tudor, *Jocurile de copii*, în *Analele Academiei Române*, seria II, tom XXVIII, 1905-1906.

Pamfile, Tudor, *Cerul și podoabele lui*, București, Editura Paideia, 2001.

Papahagi, Tache, *Mic dicționar folcloric*, București, Editura Minerva, 1979.

Pașca, Roxana, *Oficial vs. neoficial în denumirile unor plante din Zona Chioarului*, în Conferința Internațională de Onomastică „Numele și numirea”. *Convențional/neconvențional în onomastică* (ICONN 3, Editor: Oliviu Felecan), Ediția a III-a, Baia Mare, 1-3 septembrie, Cluj-Napoca, Editura Mega, Editura Argonaut, 2015, pp. 786-799.

Răchișan, Delia-Anamaria, *Formulele magice și antropologia vârstelor. Magia cuvântului în Maramureș*, București, Editura Academiei Române, 2013.

Răchișan, Delia-Anamaria, *La magia della parola e le piante magiche, miracolose*, in *The Scientific Journal of Humanistic Studies*, Year 5, no., 8, March 2013, 1-10.

Răchișan, Delia-Anamaria, *O etnologie a jocului în cultura tradițională românească. Jocul ca joc. Jocurile de copii*, Cluj-Napoca, Editura Mega, Editura Argonaut, 2018.

Răchișan, Delia-Anamaria, *Simboluri vegetale antropomorfizate și misterioase cu funcție tămăduitoare*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2022.

*** *Floarea-soarelui*, în *Asul Verde*, Anul VI, Nr. 63, iulie, 2009, pp. 14-17.

Webografie:

https://ro.wikipedia.org/wiki/Floarea-soarelui#/media/Fi%C8%99ier:Floarea_soarelui.jpg,
Accesare site: 20. 04. 2023.

<https://dexonline.ro/definitie/heliotropism>, Accesare site: 21. 04. 2023.

<https://ro.wikipedia.org/wiki/Floarea-soarelui>, Accesare site: 21. 04. 2023.

<https://dexonline.ro/intrare/ruj%C4%83/49427>, Accesare site: 21. 04. 2023.

<https://dexonline.ro/definitie/trandafir>, Accesare site: 21. 04. 2023.

<https://dexonline.net/definitie-heliant>, Accesare site: 21. 04. 2023.

<https://dexonline.ro/text/floarea%20soarelui>, Accesare site: 21. 04. 2023.